

סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: קיץ תשפ"ד, 2024
מספר השאלון: 29281
נספחים: שיר (לשאלה 10)
מדליה (לשאלה 14)
מפה (לשאלה 15)

שימו לב: בבחינה זו יש הנחיות מיוחדות.
יש לענות על השאלות על פי הנחיות אלה.

היסטוריה דתי

לבתי ספר דתיים

הוראות

- משך הבחינה: שלוש שעות.
- מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים.
יש לבחור בחמש שאלות. לכל שאלה – 20 נקודות.
- חומר עזר מותר בשימוש: אין.
- הוראה מיוחדת: יש להביא בתשובות עובדות ולא להסתפק בהערכות כלליות.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

שימו לב: הבחינה מתחילה בעמוד 3.

השאלות

שימו לב: ענו על חמש מן השאלות 1–15 (לכל שאלה – 20 נקודות).

פרק ראשון

1. **חברה, לאום ומדינה**
הוגי הנאורות נדרשו להתמודד עם מציאות שבה בני אדם נאלצים לוותר על חלק מחירויותיהם האישיות לטובת המדינה. **הציגו** את תאוריית "האמנה החברתית" שהציע אחד מהוגי הנאורות. **הציגו** הבדל אחד בין לאומיות אתנית-היסטורית לבין לאומיות ליברלית-אזרחית. **ציינו** מהי תודעה לאומית, **והסבירו** כיצד מעצמות תודעה לאומית.
2. **אמנציפציה ונאו-אורתודוקסייה**
האמנציפציה השפיעה לחיוב ולשלילה על היהודי הפרטי ועל הקהילות היהודיות. **הציגו** השפעה חיובית אחת והשפעה שלילית אחת של האמנציפציה על היהודי הפרטי (סך הכול – שתי השפעות). **הסבירו** מדוע הייתה לאמנציפציה השפעה שלילית על הקהילות היהודיות. **ציינו** **והסבירו** את העמדה של רש"ר הירש בנוגע לאמנציפציה.
3. **הציונות הדתית**
הסבירו כיצד התמודד הרב ריינס עם הטענה שהציונות דוחקת את הקץ. **הסבירו** כיצד התמודד הרב ריינס עם הטענה שהתנועה הציונית מונהגת בידי חילונים. **הציגו** מטרה אחת של מקימי תנועת המזרח"י כסיעה נפרדת בתוך התנועה הציונית. לדעתכם, האם למטרה שהצגתם יש חשיבות גם כיום? **נמקו** את דעתכם על פי עולם הערכים שלכם.
4. **היישוב החדש**
הסבירו את הבעיה שהתעוררה במושבות לקראת שנת השמיטה תרמ"ט. בתשובתכם **ציינו** את עמדתם של רוב העולים במושבות העלייה הראשונה כלפי **קיום מצוות**. **הציגו** את "היתר המכירה" שהוצע כדי להתמודד עם בעיה זו. לדעתכם, האם אפשר לראות ב"היתר המכירה" של תרמ"ט הישג של אנשי המושבות? **נמקו** את תשובתכם על פי עובדה היסטורית **או** על פי עולם הערכים שלכם.
5. **מאורעות תרצ"ו–תרצ"ט ויהודי ארצות האסלאם**
בתקופת מאורעות תרצ"ו–תרצ"ט (1936–1939) התעוררה מחלוקת בין ההגנה ובין האצ"ל בנוגע ליחס כלפי הערבים בארץ-ישראל. **ציינו** **והסבירו** את עמדת ההגנה ואת עמדת האצ"ל במחלוקת זו (סך הכול – שני הסברים). מצבם של היהודים בארצות האסלאם החמיר בעקבות הסכסוך הערבי-יהודי בארץ-ישראל. **הסבירו** כיצד השפיע המופתי חאג' אמין אל-חוסייני על **המאורעות בארץ-ישראל** ועל **מצב היהודים בארצות האסלאם** (סך הכול – שני הסברים).

פרק שני

6. חסידי אומות העולם

חנוך יצחקי, שורד שואה, סיפר בעדותו על המשפחה בבגליה שהצילה אותו: "לאחר התייעצות עם כומר הכפר, הודיעו בני המשפחה שהם מוכנים להעניק בביתם מסתור לילדים יהודים, תמורת תשלום, ובתנאי שיתנצרו".
(ארכיון "יד ושם", 10005, 0.33)

הציגו מי נחשב "חסיד אומות העולם".

הסבירו אם המשפחה שהצילה את חנוך יצחקי זכאית לתואר "חסיד אומות העולם".

צינו את שם המדינה שבה מספר האנשים שהוענק להם התואר "חסיד אומות העולם" הוא הגדול ביותר. **הסבירו** מדוע נתון זה מפתיע.

צינו שם של חסיד אומות העולם שלמדתם עליו ונגע לליבכם במיוחד. **הסבירו** את בחירתכם על סמך נסיבות חייו או פועלו.

7. המאבק להקמת המדינה 1945–1947

בשנים 1945–1947 נאבקו ארגוני המחתרות בדרכים שונות למען הקמת המדינה.

הציגו סיבה אחת להקמת "תנועת המרי העברי" (1945).

הסבירו מדוע פורקה "תנועת המרי העברי" (1946).

הסבירו כיצד פעל האצ"ל למניעת ההוצאה להורג של חבריו בידי הבריטים, לאחר פירוק "תנועת המרי העברי".

הציגו את ההשפעה של פעילות זו על היחסים בתוך היישוב היהודי.

8. מלחמת העצמאות

במסגרת תוכנית פר"ח צפיתם בסרטון "הכול אנשים". בסרטון מוצג דיון בנוגע לשאלה אם להכריז על הקמת מדינה יהודית עם סיום המנדט הבריטי בארץ.

על פי הסרטון "הכול אנשים" **הציגו** שתי טענות שעלו בדיון – טענה אחת בעד הכרזת המדינה באותו מועד וטענה אחת נגד.

על פי הסרטון "הכול אנשים" **הציגו** את הדרך שבה התמודד דוד בן גוריון עם ההתנגדות להכרזה באותו מועד.

הציגו שתי תוצאות של מלחמת העצמאות.

9. העלייה ההמונית ומדיניות "כור ההיתוך"

בשנת 1950 אמר בן גוריון בכנסת: "עלינו לקחת את העולה שהוא... מוזנח, מתנכר ומנוכר... ונקנה לו במהירות [את] הלשון, וננחיל לו... את ידיעת הארץ, ונכניס אותו למסגרת לאומית ונלמד אותו [את] עבודת האדמה... וכך נבנה עם מאוחד בלשונו, בהכרתו ובעוז רוחו".

(בתוך: צ' צמרת, 'ועדת פרומקין – ועדת חקירה ממשלתית בנושא חינוך ילדי העולים בשנות המדינה הראשונות',

עיונים בתקומת ישראל, 1, (1991), עמ' 408)

על פי דברי בן גוריון בפתח, הציגו כיצד נתפסה בעיניו דמות העולה בתקופה זו.

על פי מה שלמדנו, הציגו שני הבדלים בין העולים שעלו בעלייה ההמונית לבין האוכלוסייה הקולטת.

בדבריו בפתח בן גוריון מביע את רצונו לבנות "עם מאוחד". הסבירו כיצד הוא התכוון לבצע זאת.

על פי מה שלמדנו, צינו שני מאפיינים של דמות הישראלי האידיאלי בעיני ההנהגה בתקופה זו.

10. העלייה מאתיופיה

במסגרת תוכנית פר"ח למדתם את "שיר החסידה".

עיינו בשיר שבנספח לשאלה זו, וענו על השאלות שלפניכם.

צינו והסבירו שתי דוגמאות מן השיר המבטאות את הנתק של קהילת "ביתא ישראל" מארץ-ישראל.

הציגו פעולה אחת של מדינת ישראל שסייעה להידוק הקשר בינה ובין קהילת "ביתא ישראל".

הציגו פעולה אחת של אחד ממנהיגי העדה האתיופית שלמדנו עליו בתוכנית פר"ח, שתרמה להידוק הקשר בין

קהילת "ביתא ישראל" ובין העם היהודי במדינת ישראל. בתשובתכם צינו את שם המנהיג.

פרק שלישי – קטע שלא נלמד – יהודי הונגריה בתקופת השואה

לפניכם שלושה קטעים העוסקים בשואת יהודי הונגריה, ואחריהם שאלות.

קטע א

הגזרות נגד יהודי הונגריה החלו הרבה לפני הכיבוש הגרמני בשנת 1944. כבר בשנים 1938 ו-1939 חוקקה ממשלת הונגריה חוקים נגד היהודים שהפכו אותם לאזרחים מדרגה שנייה. חלק מן החוקים האלה כונו גם נגד מומרים (יהודים שהמירו את דתם לנצרות). החוקים כללו הגבלות של זכויות האזרח ושל העיסוק המקצועי, ונקבעו בהם הוראות לעידוד הגירה מהונגריה. בשנת 1940 הוחל בגיוס של גברים יהודים בגילים 18-60 לעבודות כפייה ב"פלוגות העבודה" במסגרת הצבא ההונגרי. בפלוגות אלה הופרדו היהודים מכלל המגויסים - נאסר עליהם לשרת במסגרת צבאית רגילה, נלקחו מהם הדרגות הצבאיות וכלי הנשק, והם נצטוו לבצע עבודות כפייה. נוסף לכך פורסמו צווים אשר הוציאו את היהודים ממסגרת החוק הצבאי, והיו פתח להפיכת חייהם לחיי עבדים. נקבע כי היהודים יסומנו בסרט שרוול צהוב, והמומרים - בסרט לבן, וכי הם ילבשו בגדים אזרחיים ויחבשו כומתה צבאית ללא סמל. הפלוגות היהודיות היו כלי מרכזי בדחיקת היהודים מן החברה ההונגרית.

עם הצטרפות הצבא ההונגרי לצבא הגרמני במלחמה, ולאחר פלישתה של גרמניה לברית המועצות במבצע "ברברוסה" (יוני 1941), נשלחו לחזית המזרח עשרות אלפי יהודים מן הפלוגות היהודיות. ההערכה היא כי מחציתם נספו (מתו) בגלל ירי, פריקת מוקשים, עייפות ורעב, והיעדר בגדים ונעליים בקור המקפיא. כמו כן בחזית המזרחית הגיעו המפקדים ההונגרים לנקודות שפל של אכזריות, ושיאן - הפיכת היהודים למושכי העגלות וקרונות האספקה במקום הסוסים, וזאת בעליות התלולות ובאקלים הקשה: "הם הפכו אותנו לסוסים... במשך הזמן הפכה משיכת העגלות למנהג של קבע". האירוע האכזרי ביותר כלפי הפלוגות היהודיות היה בעת התבוסה של היחידות ההונגריות לרוסים בינואר 1943. בעת הנסיגה ההמונית ביצעו ההונגרים רציחות המוניות יזומות של יהודים מפלוגות העבודה. כך לדוגמה ב־30/4/1943 הוצת במתכוון אסם ליד ז'יטומיר, ובו 800 עובדי כפייה יהודים, והנמלטים נורו בידי השומרים ההונגרים.

קטע ב

מגויסים יהודים בצבא ההונגרי מצאו דרך להפנות שאלות הלכתיות לרבנים. המקרים ה"קלים" היו מקרים שבהם חשו השואלים כי אינם במצב של "פיקוח נפש" אך חששו שאם ימשיכו להתנזר ממאכלים אסורים יגיעו למצב של חולשה, מצב המכונה בהלכה "פיקוח נפש לאחר זמן". שאלה כזו הופנתה לאחד מרבני בודפשט. הרב התיר אכילה של מאכלים אסורים אך הציע דרכים לצמצם את האיסור על ידי אכילה בדרך שאינה מקובלת, כמו הכנסת טעם מר במאכל או אכילה "בשיעורין", כלומר במנות קטנות. במקרים אחרים, כאשר נאלצו לחלל את השבת, העלו יהודי הפלוגות רעיונות מקוריים כיצד לעשות "זכר" לשבת. אחד מהם היה לקבוע רגע מיוחד של שביטה ממלאכה כדי שיסמל את קדושת השבת. כך לדוגמה תיאר אחד המגויסים: "יום אחד, בעיצומה של עבודה קשה ביום השבת צעקתי בקול - אחי, התדעו שהיום שבת קודש? על כן נניח לרגע אחד את כלי החפירה, לקיים 'ושמרו בני ישראל את השבת' וכן עשו. שמעו בקולי ונתנו כולם את כלי החפירה על הארץ. ושמרנו אז כולנו יחד בלב שלם את שבת קודש רגע אחד". במעמד זה נכחו לדבריו כמאתיים יהודים, ולימים אמר לו אחד מהם שהיה זה "כמו מעמד הר סיני".

קטע ג

ככל שהתקרבה מלחמת העולם השנייה לסיומה, דומה היה כי קהילת יהודי הונגריה היא שארית הפליטה של העם היהודי באירופה. ואולם, הגרמנים לא ויתרו על השמדת הקהילה הגדולה האחרונה שנותרה, גם לאחר התקדמות הצבא האדום (הסובייטי) עד גבול הונגריה. למעשה, נראה כי השאיפה לרצוח את יהודי הונגריה השפיעה על החלטת הנאצים לכבוש את הונגריה, ועל כן הקדישו עד הרגע האחרון משאבים ניכרים להשלמת משימתם. הם גייסו לשם כך את כל מנגנון הרצח: מנהלת האס"א באושוויץ תכננה את בואם לאושוויץ של כ־14,000 יהודים מהונגריה מדי יום, והרחיבה את מנגנון ההשמדה כדי להבטיח מבצע רצח יעיל, דמוי סרט נע, בהיקף ובמהירות חסרי תקדים. הנאצים בנו מסילה חדשה שהובילה היישר לאושוויץ, הוכנו בורות גדולים לשרפת הגופות, ומספר אנשי הזונדרקומנדו (שעסקו בשרפת הגופות) הוגדל. בתוך חודשיים בלבד, מ־15 במאי ועד 8 ביולי 1944, ביצעו הנאצים באושוויץ רצח נרחב שכמותו לא נודע ושבמהלכו נרצחו כ־425,000 יהודי הונגריה.

(מעובד על פי: א' פרבשטיין, בסתר המדרגה – היהדות האורתודוקסית בהונגריה נוכח השואה, מוסד הרב קוק, תשפ"ג, עמ' 53, 61–65, 69, 74–76, 86, 237, 240)

השאלות 11–13 נוגעות לקטעים א–ג שבעמוד הקודם.

11. גם האנטישמיות של המשטר ההונגרי (החל משנת 1938) וגם האנטישמיות של המשטר הנאצי התבססו על "תורת הגזע".

על פי מה שלמדתם, הציגו את "תורת הגזע".

הסבירו באמצעות דוגמה אחת כיצד "תורת הגזע" באה לידי ביטוי בקטע א.

על פי קטע א, הציגו שלושה שלבים המבטאים את ההדרגה ביחס של ההונגרים כלפי היהודים, החל משנת 1938 ועד

לכיבוש הגרמני של הונגריה ב־1944.

12. על פי מה שלמדתם, הציגו את שתי המשמעויות שייחסו יהודים לרעיון "קידוש החיים" בתקופת השואה.

הסבירו כיצד שתי המשמעויות האלה באות לידי ביטוי בקטע ב.

על פי מה שלמדתם, הסבירו כיצד אחת מן המשמעויות האלה באה לידי ביטוי בפועלו של האדמו"ר מפיאסצנה.

13. על פי מה שלמדתם, הציגו את המטרה של כינוס ועידת ואנזה.

המאמץ של הנאצים להוציא לפועל את "הפתרון הסופי" נמשך עד הרגע האחרון.

הסבירו טענה זו על פי קטע ג.

על פי מה שלמדתם, ציינו והציגו דוגמה נוספת למאמץ של הנאצים להוציא לפועל את "הפתרון הסופי" עד הרגע האחרון.

פרק רביעי

14. מלחמת העולם השנייה

בנספח לשאלה 14 מוצגת מדליה שנטבעה ברוסיה, חמישים שנה לאחר תום מלחמת העולם השנייה, לציון הניצחון על גרמניה הנאצית.

עיינו בנספח וענו על שני הסעיפים א–ב.

א. על פי רכיב אחד במדליה, ציינו את המטרה המוצהרת של ברית המועצות במלחמתה נגד גרמניה הנאצית.

על פי מה שלמדתם, הציגו רעיון אחד המשותף לאידאולוגיה הפשיסטית ולאידאולוגיה הנאצית, ומנוגד לאידאולוגיה הקומוניסטית.

הסבירו מדוע האידאולוגיה הקומוניסטית מנוגדת לרעיון זה.

ב. הסבירו כיצד היחסים בין ארצות הברית לברית המועצות בשלבים האחרונים של מלחמת העולם השנייה באים לידי ביטוי ברכיב אחד במדליה.

על פי מה שלמדתם, הציגו את הגורם שהוביל להצטרפות של ארצות הברית למלחמת העולם השנייה בשנת 1941.

15. גבולות המדינה היהודית

א. לפניכם ציטוט מתוך מכתב שכתב בן גוריון לבנו בנוגע לשיקולים שהנחו אותו לקבל את הצעת החלוקה של ועדת פיל (1937):
"מדינה יהודית חלקית אינה סוף אלא התחלה... על ידה אנו מגבירים את כוחנו, וכל תגבורת כוח מסייעת לרכישת הארץ כולה. הקמת מדינה - אפילו חלקית - היא תגבורת כוח מקסימלית בתקופה זו, והיא תשמש מנוף רב כוח במאמצינו לגאול את הארץ בשלמותה".

(בתוך: ב' מוריס, קורבנות – תולדות הסכסוך הציוני-ערבי 1881–2001, עם עובד, 2003, עמ' 137)

על פי הציטוט שבפתיח, הסבירו את השיקול שהביא את בן גוריון לתמוך בהצעת החלוקה של ועדת פיל (1937).

על פי מה שלמדתם, הציגו שני נימוקים שונים של גורמים ביישוב שהתנגדו להצעת החלוקה של ועדת פיל.

ב. בנספח לשאלה 15 מוצגת מפה של תוכנית החלוקה של האו"ם מכ"ט בנובמבר 1947, ובה מצוינים יישובים שהוקמו גם בנגב וגם בגוש עציון, החל מסוף שנות השלושים ועד ל-1947.

ציינו מה היה המעמד של גוש עציון ומה היה המעמד של הנגב על פי תוכנית החלוקה של האו"ם בכ"ט בנובמבר 1947.

על פי נתונים מן המפה, הסבירו את הסיבה להבדל בין מעמדו של הנגב לבין מעמדו של גוש עציון בתוכנית החלוקה של האו"ם.

בהצלחה!

נספח לשאלה 10 – שיר

שיר החסידה / חיים אדיסיס

עפה חסידה לארץ־ישראל
כנפיים מניפה מעל הנילוס
אל ארץ רחוקה
מעבר להרים שם בית ישראל
יושבים ומצפים
חסידה חסידה צחורת צוואר
מה ראו עיניך
שירי לי סיפור

שותקת חסידה אינה פוצה מקור
נשענת על רגלה ועוד מעט תחזור
תניף כנף גדולה
בדרך אל הקור בדרך תעצור
בציון עיר האור

חסידה חסידה אדומת מקור
האם ירושלים
אותנו עוד תזכור

חסידה חסידה לבנת כנף
בשרי בשלום העיר
בשלום ירושלים

נספח לשאלה 14 – מדליה

נספח לשאלה 15 – מפה

